

Graf 3 (maj 1998)

Borges og Fiktionen

Forfatteren Svend Åge Madsen om
forfatteren Jorge Luis Borges

Af SVEND ÅGE MADSEN

- Det fortælles, og hvis det er sandt vil det fortælles igen og igen, at Platon i Athen forkyndte at ved århundredernes slutning vil alle ting vende tilbage til deres oprindelige tilstand og at han igen, i Athen, vil belære de samme tilhørere om denne doktrin.
- Jeg tager uden skam disse ord af Jorge Luis Borges til mig som mine egne, i fuld forvisning om at han kun kan gengive Platons ord, fordi denne i sin tid har taget dem fra nærværende artikel som den så ud i det foregående omløb.
- Selvfølgelig hører det med at jeg dengang fremsatte dem som et omtrentlig citat fra den tids Borges' artikel (eller er det en novelle?) *Teologerne*, fra samlingen *Alef*. Heri hævdes det at tanken stammer fra Augustins *De civitate Dei*, hvori forfatteren kun fremsætter den for så meget lettere at kunne tilbagevise den.
- Borges lader sig ikke efterligne. Hvis læseren efter mødet med de foregående linier ikke føler en let svimmelhed, beviser det kun at heller ikke for mig er det lykkedes. For ingen har formodentlig læst Borges uden at have i en tilstand af forrykket visdom, hvor tankerne virker så indlysende at man let lader sig overbevise om selv at have tænkt dem før, samtidig med at man oplever sig som hævet ud af sig selv til et univers hvor en anden og ukendt logik hersker - alt sammen med en vis fortumlethed som konsekvens.
- Problemet er allerede antydnet med det forbehold med hensyn til genren som jeg følte mig nødsaget til at tage. For jeg må tilstå at jeg er ude af stand til at afgøre om *Teologerne* er en underholdende artikel om menneskers dårskab, eller en klog historie om to teologers evindelige uenighed om hvorvidt verden evigt gentager sig eller til stadighed fornyr sig, to ekstreme holdninger der henimod slutningen viser sig, for den altgennemskuende og Borges, at være to sider af samme sag.
- Det er et spørgsmål om den altgennemskuende og Borges i den sidste ende også er én - eller måske ingen. I hvert fald er det et epitete man føler sig fristet til at hænge på Borges, den altgennemskuende, der, som mange vil vide, var dårligt seende og til sidst blev blind. Uden at forherlige hans ulykke kan man føle at netop dette handicap gjorde det muligt for ham at se dybere i forholdene, at se bort fra overfladen og trænge længere ind i

tingenes væsen, end det er en stakkels seende forundt.

- Få skriver så koncentreret og dog yndefuldt som Borges: *At skrive tykke bøger, at brede en idé udover femhundrede sider, hvis perfekte mundtlige fremstilling tager få minutter, hvilken omstændelig og afkræftende galskab. En bedre fremgangsmåde er det at lade som om disse bøger allerede eksisterer og præsentere et resumé, en kommentar. Sådan gik Carlyle til værks i Sartor Resartus; således Butler i The Fair Heaven, to værker der besidder den ufuldkommenhed samtidig at være bøger, og ikke mindre tautologiske end de andre.* Det er ord som nok kan trænge ind hos en forfatter af femhundrede siders galskab.
- Når alle Borges' *Fiktioner* er spækkede med henvisninger til andre forfattere, virkelige og fiktive i skøn forening, og andre værker, fiktive såvel som ikke-eksisterende, kan man forledes til at opfatte det som Borges' forsøg på at unddrage sig ansvaret for fortællingen ved at fordele det på flere skuldre. Men sandheden er endnu mere forbløffende.
- Mistanken om hvordan det virkelig forholder sig, vil blive vakt hvis man læser en af de forfattere Borges hyppigt henviser til: H.G. Wells. Med en forbløffende forudseenhed indrettede Wells - allerede da Borges kun var fire-fem år gammel, ved fuldt syn og endnu ikke kan have stiftet bekendtskab med Wells' historier om fremtiden - en verden til den blinde poet: *De blindes land*. Heri havner en almindelig seende i et samfund hvor alle andre har mistet synsevnen. Men det går ikke som han håber: At han kan gøre sig til konge blandt de blinde. Tværtimod viser det sig at han, fordi han er seende, er udstyret med et handicap der forhindrer ham i at opleve tingene sådan som de virkelig tager sig ud - for blinde.
- *Mange har efterlignet Borges. Wells gør det bedst.*
- Trofaste læsere af Borges vil genkende sproget i ovenstående to sætninger. Det er et trick han ofte benytter for at forankre sine fantastiske teorier i virkeligheden. Men udsagnet er samtidig sandt. Tillad mig at citere fra Wells: *De blindes land: Beretningen om ulykken er blevet fortalt af mange. Pointers beretning er den bedste.* (The story of the accident has been written a dozen times. Pointer's narrative is the best.)
- Trofaste læsere af Borges vil vide at sådan kan Wells kun skrive, hvis han havde et nært kendskab til Borges.
- Før jeg løfter sløret for den forbløffende sandhed vil jeg gøre endnu et forsøg på at vække en naturlig mistænksomhed hos læseren.
- Myten vil hævde at Borges i mange år var leder af Nationalbiblioteket i Buenos Aires. En af de kendteste historier man tilskriver ham, *Biblioteket i Babel*, bygger på det enestående indfald: Et bibliotek der rummer alle tænkelige bøger, et indfald som kun ét menneske, en alvidende bibliotekar, kunne have fantaseret sig til.
- Og dog er der fortilfælde. Jonathan Swift, en anden af Borges' helte, fortæller i *Gullivers rejser*, om en bogmaskine der kan kombinere alle ord. Og i 1905, samme år som Wells indretter *De blindes land* til Borges, fremsætter den franske matematiker Jules Richard i *Revue générale des sciences pures et appliquées*, tanken om at samle alle kombinationer af de seksogtyve bogstaver i det franske alfabet. Gödel, matematikkens Borges, henviser til Richard og påviser at hans tankeeksperiment fører til et paradox der minder om løgnerparadoxet, som er et af Borges' hyppigste referenser.
- Igen står vi overfor et paradox: Swift har, tøvende, sammen med Richard fremsat en tanke som vi der mener at kende Borges - men samtidig ved vi at vi tager fejl - er overbevist om kun kan stamme fra den blinde bibliotekar.

- Paradoxerne omkring ham hober sig op. Kun det jeg tidligere kaldte den forbløffende sandhed kan opløse dem.
- Forklaringen skal findes i en tredje uforglemmelig historie: *Ireneo Funes, den erindrende*, hvori Borges aflægger tilståelse, hvis jeg har forstået ham rigtigt.
- Ireneo Funes er udstyret med en altomfattende hukommelse, ude af stand til at glemme noget som han én gang har oplevet.
- Ved første tanke kan man tro at det er en velsignelse på den måde at være fyldt med erindringer. Men beskrivelsen forklarer overbevisende at Ireneos evne er en forbandelse, sådan som synet er det i de blindes land.
- Selvfølgelig burde man selv have indset det. Hvor mange forfattere kender man ikke der lider af mangel på glemsel? Der ikke kan glemme farven på et bestemt vaskemiddels emballage eller deres første kys. Så opfyldte er de af alle disse erindringer at disse fuldstændig blokerer og forhindrer dem i at få øje på en selvstændig tanke eller fantasere lidt, så travlt beskæftiget med at forsøge at slippe af med disse uvæsentlige detaljer.
- Jeg er heldigvis udstyret med en velsignet mangel på hukommelse. Derfor er jeg i stand til gang på gang at gå til Borges forfra, som om jeg ikke har læst ham før. Og derved blive i stand til at få den forunderlige sammensatte oplevelse, at genkende det jeg læser, og samtidig føle mig rykket til et helt andet univers hvor jeg aldrig har befundet mig.
- Et univers som beskrevet i *Tlön, Uqbar, Orbis Tertius*. Heri kan man læse: *Fordobling af mistede objekter er ikke sjældne i de ældste egne af Tlön. To personer søger efter en blyant; den første finder den og siger ikke noget; den anden finder en anden blyant, som ikke er mindre reel, men affasset efter hans forventninger. Disse sekundære objekter kaldes hrönir og er lidt mere langstrakte, men ganske uden ynde.*
- Nærmere til en tilståelse tror jeg ikke man når.
- Jeg har nu fremlagt alle præmisserne. For den der virkelig har sat sig ind i Borges' tankegang er det ikke vanskeligt at se tingenes dybere sammenhæng og drage den eneste mulige konklusion.
- Det var ikke tilfældigt at Platon fremsatte sin påstand om universets gentagelse, som Borges ikke kunne have været foruden. Det var ikke tilfældigt at Wells opførte De blinde land til Borges. Det var ikke tilfældigt at Swift lagde grundstenen til det uendelige bibliotek - som det af forståelige grunde tog lang tid at bygge - og at Jean Richard lod det konstruere. Alt skete for at bane vejen for menneskehedens *hrön*.
- Så mange tanker og forestillinger har, uforløst, sværmet omkring de temaer som Borges samler op og gør fuldkomne, at de til sidst måtte finde deres facon som fortællinger. Og disse fortællinger måtte, da fortællinger ikke kan eksistere fritsvævende, frembringe deres skaber.
- Vi tvinges til at indse at når Borges så flittigt henviser til andre forfattere og overalt tilstår sin gæld til mangfoldige værker, skyldes det simpelt hen at han i helt usædvanlig grad er afhængig af dem. Jorge Luis Borges er i virkeligheden en sådan *hrön*, en fordobling frembragt af alle de omtalte fantasifulde forfatteres erindringer, forventninger og drømme. En fiktion, sådan som han selv koket peger på det med titlen på sit hovedværk: *Fiktioner*.
- Men det er en fordobling der absolut aldrig er langstrakt og helt sikkert ikke uden ynde.